

Sevsen ABUHANNOUD BÜYÜK*

EŞDEĞERLİK ÇERÇEVESİNDE EMİR KALIBINDAKİ İKÂME KAVRAMININ TÜRKÇE KUR'ÂN ÇEVİRİLERİNDEKİ KARŞILIKLARI	EQUIVALENCE-BASED ANALYSIS OF THE TRANSITIVE IMPERATIVE FORM OF IKAMAH IN TURKISH QUR'AN TRANSLATIONS
<p>ÖZET Yazılı ve sözlü olmak üzere iki sınıfa ayrılan çeviri faaliyetleri içinde, yazılı çeviri; anlam ve biçimin birlikte hedef dile aktarılmasını gerektirdiğinden sözlü çeviriye kıyasla daha zor bir süreçtir. Bu zorluk, özellikle edebî ve dinî metinlerin çevirisinde belirgin hâle gelmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Kur'an'da "ikâme" kavramının geçişli emir kipinde olan أَكِم (akim), أَكِمُوا (akimû) ve أَكِمْنِ (akimne) biçimlerinin Türkçe Kur'an tercümelemlerindeki karşılıklarını incelemek ve bu karşılıkların çeviribilim açısından nasıl anlam kazandığını ortaya koymaktır. Kur'an tercümelemlerinin çeviribilim yöntemleriyle ele alınmasının literatürde sınırlı olması, bu alanda önemli bir boşluk bulunduğunu göstermektedir. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı ve Kur'an tercümelemlerinin çeviribilim açısından da değerlendirilebileceğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırma, nitel ve artzamanlı karşılaştırmalı metin çözümlemesine dayanmaktadır. <i>Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Arası Transkribeli Kur'an Tercümesi, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi</i>, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın <i>Yeni Kur'an Meâli</i> ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın <i>Kur'an Yolu Meâli</i> inceleme kapsamına alınmış, "ikâme" kavramının emir yapısındaki karşılıkları Mona Baker'in eşdeğerlik kuramı doğrultusunda analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, ikâme kavramının Türkçe karşılıkları ve eşdeğerlik sorunlarının hangi çeviri stratejileriyle giderilmeye çalışıldığı tespit edilmiş, ayrıca kavramın Türkçeye daha tutarlı biçimde aktarılmasına yönelik çeviri önerileri sunulmuştur.</p> <p>Anahtar kelimeler: Yazılı çeviri, Kur'an çevirisi, Eşdeğerlik, Mona Baker, İkâme kavramı</p>	<p>ABSTRACT Written translation is a more challenging process than oral translation, as it requires both meaning and form to be transferred to the target language. This difficulty is particularly evident in the translation of literary and religious texts. This study aims to examine the Turkish renditions of the transitive imperative forms related to the concept of substitution (iqamah) in the Quran and to determine how these renditions are shaped from a translational perspective. The limited literature on Quranic translations analyzed using translation studies methodologies indicates a gap in this field. This study seeks to fill this gap and demonstrate that Quranic translations can also be evaluated from a translational viewpoint. The research employs qualitative and diachronic comparative text analysis. The Karahanlı Translation of the Quran, the Interlinear Quranic Translation from the early 15th Century, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır's New Quranic Translation, and the Presidency of Religious Affairs' "Kur'an Yolu" Translation were analyzed. The imperative forms of the concept of "iqamah" were scrutinized based on Mona Baker's theory of equivalence. The study identified the Turkish equivalents of "iqamah" and the translation strategies employed to address equivalence issues, offering translation suggestions for a more consistent rendering of the concept into Turkish.</p> <p>Keywords: Written translation, Qur'an translation, Equivalence, Mona Baker, Iqamah concept</p>

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye. / Asst. Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Eastern Languages and Literatures, Ankara/Türkiye. E-mail: sevsenbuyuk@aybu.edu.tr

Giriş

Çeviri, harf¹ mi yoksa tefsîr² mi olması gerektiği hususu, uzun zamandan beri tartışmalara konu olmuştur. Bu tartışmalar, özellikle kutsal metinlerin tercümesinde daha belirgin bir nitelik kazanmıştır. Kur'ân tercümeleri bağlamında bu tartışmaların etkisiyle genel eğilimin çoğu zaman biçime bağlı, yani harfî çeviri yönünde şekillendiği söylenebilir. Bu yaklaşımın temel gerekçesi, ilahî metnin muhtevasında herhangi bir değişikliğe yol açmama hassasiyetidir. Bununla birlikte, yalnızca lafza bağlı kalınması bazı durumlarda anlamın yeterince aktarılamaması sorununu beraberinde getirebilmektedir. Nitekim Kur'ân'da yer alan kimi ifade ve deyimler, salt lafzî düzeyde çevrildiğinde biçimsel eşdeğerlik korunmakla birlikte anlamsal ve deyimsel kayıplar ortaya çıkabilmektedir. Bunun örneklerinden biri Mâide Sûresi 64. âyette geçen “يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ” ifadesidir. Bu ifadenin “Allah'ın eli bağlıdır” biçimindeki harfî aktarımı lafzî yapıyı korusa da deyimsel anlamı bütünüyle yansıtmamaktadır. Buna karşılık ifadenin, Yahudilerin Allah'ı cimrilikle niteleyen iddiasını yansıtmak şeklinde “Allah cimridir” veya “Allah'ın eli bağlıdır / cimridir” biçiminde anlam merkezli aktarılması, âyetin muradını daha isabetli biçimde ortaya koymaktadır (Kocabıyık, 2017, s. 145–146).

Bundan dolayı, Kur'ân çevirisi yöntemine ilişkin farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunlardan ilki, tefsirli çeviri yaklaşımıdır. Söz konusu yöntemde, biçim korunarak anlaşılması güç bölümlere açıklayıcı notlar veya izahlar eklenmektedir. Bir diğer yaklaşım ise Tarawneh'in hibrit modelidir. Zikredilen model, Kur'ân'ın kutsal ve kültürel özgünlüğünü korumayı amaçlarken, aynı zamanda hedef okuyucu için anlaşılır ve doğal bir dil kullanımını savunmaktadır (et-Tarawneh, 2018). Bu yaklaşımların yanı sıra çeviri kuramı ve uygulama alanlarında yeni öneriler ve yöntemler de geliştirilmeye devam etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'in çevrilebilirliği genel olarak kabul edilmekle birlikte, çeviri sürecinin son derece güç ve hassas bir süreç olduğu açıktır. Zira Kur'ân âyetleri, hatta âyetlerdeki tek bir kelime dahi Arapça bağlamında çok katmanlı anlamlar içermektedir. İslâm düşüncesinde Kur'ân, üslup, anlam ve içerdiği bilgi bakımından benzeri bulunmayan, dolayısıyla da mucizevî bir metin olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Suçin, Kur'ân çevirisinin çevirmen, alan uzmanı, danışman, editör ve okuma gruplarının iş birliğiyle yürütülmesi gereken çok aşamalı bir süreç olduğunu vurgulamaktadır (Suçin, 2021, s. 63–65). Ayrıca, söz konusu süreçte çevirinin amacının açık biçimde belirlenmesi gerektiğini ifade eden Suçin, çevirinin kaynak odaklı, hedef odaklı ya da hibrit bir yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirilmesi ve hedef okuyucu kitlesinin net bir şekilde tanımlanmasının önem arz ettiğini belirtmektedir (Suçin, 2021, s. 65).

Kur'ân tercümelerinin çeviribilimsel açıdan incelenmesi, Türkçe literatürde farklı araştırmacılar tarafından çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Bu bağlamda Kocabıyık, *Çeviri Kuramları Işığında Kur'ân-ı Kerim Meâllerindeki Deyimsel “El” ve “Yüz” Çevirilerinin Değerlendirilmesi* (Kocabıyık, 2017) ile *Çeviri, Söylem ve Kuramları Işığında Kur'ân'ın Çevrilebilirliği* (Kocabıyık, 2021) başlıklı çalışmalarında, Kur'ân çevirilerinde deyimsel unsurların aktarımı ve çevirinin kuramsal temelleri üzerinde durmuştur.

Daha önce Ömer Özsoy, *Çeviri Kuramı Açısından Kur'ân Çevirisi Sorunu* (Özsoy, 1995) adlı çalışmada Kur'ân çevirilerinin karşılaştığı temel sorunları çeviri kuramları bağlamında ele

¹ Metnin biçimine bağlı olan çevirilere, harfî, harfiyyen, kelimesi kelimesine, doğrudan ve (biçime) sâdık, biçimsel çeviri gibi adlar verilmektedir.

² Metnin anlamına bağlı olan çevirilere; serbest, iletimsel, dinamik çeviri gibi adlar verilmektedir.

almıştır. Benzer şekilde Ömer Başkan, *Çevirinin Temel Nitelikleri Bağlamında Kur'ân Çevirisinde Yöntem Sorunu Üzerine* başlıklı araştırmasında, Kur'ân tercümelerinde izlenen yöntemleri ve bu yöntemlerin çeviri ilkeleriyle ilişkisini tartışmıştır (Başkan, 2008).

Öte yandan İbrahim H. Karslı, *Çeviri Kuramları Açısından Muhammed Esed'in Çeviri Yöntemi ve Değerlendirilmesi* adlı çalışmasında, Muhammed Esed'in Kur'ân çevirisini kuramsal bir perspektiften inceleyerek yöntemsel tercihlerini değerlendirmiştir (Karslı, 2003). Daha yakın tarihli çalışmalardan biri olan Mehmet Hakkı Suçin'in *Çeviribilim Perspektifinden Kur'ân-ı Kerim Çevirisi* adlı eseri ise, Kur'ân tercümelerini doğrudan çeviribilim disiplininin kavram ve yaklaşımları çerçevesinde ele alması bakımından dikkat çekmektedir (Suçin, 2021).

Eşdeğerlik kavramı ise çeviri sürecinin özünü oluşturan ve aynı zamanda çeviri biliminin temel tartışma alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Çeviride eşdeğerlik konusunu ilk ele alan araştırmacılardan biri Roman Jakobson'dur (Ananî, 2003, s. 47). Jakobson, eşdeğerlik kavramını göstergeler arası, içdilsel ve diller arası olmak üzere üç farklı düzlemde incelemiştir (Ananî, 2003, s. 47-48). Newmark, Koller ve House gibi araştırmacılar da eşdeğerlik kavramını kültürel ve iletişimsel işlevsellik açısından ele alarak geliştirmiştir. Eşdeğerlik konusunda önemli etki yaratan ve katkısı büyük olan araştırmacılardan biri de Eugene A. Nida olmuştur. Nida, çalışmalarına kelimenin anlamının sabit olduğunu savunan klasik anlayıştan uzaklaşarak başlamış, bunun yerine işlevsel anlam tanımı olarak adlandırılabilir bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşımda bir kelimenin anlamı, içinde yer aldığı bağlama göre şekillenir ve kültürden kültüre farklılık gösterebilir (Ananî, 2003, s. 51).

Nida, çeviri kuramını Kitâb-ı Mukaddes çevirileri üzerine yaptığı çalışmalar sırasında temellendirmeye başlamıştır (Ananî, 2003, s. 50). Ancak hem Kitâb-ı Mukaddes hem de bu çalışmanın temel konusunu oluşturan Kur'ân çevirileri bağlamında, Nida'nın yaklaşımı çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Hac İbrahim'e göre, Kur'ân çevirilerinde Nida'nın eşdeğerlik yöntemine yöneltilen temel eleştiriler özetle; yöntemin belirli ve nesnel sınırlar ortaya koymaması, çevirmenin metin üzerinde değişiklik yapma alanını oldukça geniş tutması ve çeviriye müdahale ölçütünü yalnızca çevirmenin kişisel sezgisine ve estetik beğenisine bırakmasıdır (Hac İbrahim, 2008, s. 303).

Mona Baker ise eşdeğerlik kavramını kelime düzeyinde ve üzerinde, dilbilgisel ve metin düzeyinde olmak üzere dört farklı çerçevede ele almıştır. Baker'in özellikle kelime düzeyindeki eşdeğerlik üzerinde ayrıntılı biçimde durması, bu çalışmada yapılan analiz ve değerlendirmelerde onun yaklaşımının temel alınmasının başlıca gerekçesini oluşturmaktadır. Baker, eşdeğerlik seçimi, çevirmenin ve yazarın dili nasıl kullandığına, okuyucunun bilgi düzeyi, beklentileri ve kültürel önyargılarına, ayrıca dönemin toplumsal, politik ve hatta editoryal sınırlamalar gibi dış etkenlerine de bağlı olduğunu ifade etmektedir (Baker, 2011, s. 15). Bu sebepten dolayı Baker, diller arasında olan eşdeğerlik meselesindeki sorunlara yönelik, mutlak çözüm önerilerinin olmadığı, kendi sunduğu stratejilerin bazı bağlamlarda eşdeğersizlikle başa çıkmak için kullanılabilir stratejiler olduğunu ileri sürmektedir (Baker, 2011, s. 15).

Kur'ân çevirilerinin tercüme kuramları çerçevesinde incelenmesinin, çeviri çalışmalarına bilimsel bir bakış kazandırarak bu alandaki gelişmelere olumlu katkılar sunduğu düşünülmektedir. Zira bilimsel zeminde yürütülen araştırmaların, açık, tutarlı ve gerekçelendirilmiş bir temele dayanması gerekmektedir. Kocabıyık, çeviri analizinin "hata avcılığı" olarak değil, kuramsal bir çerçeveye oturtularak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Kocabıyık, 2017, s. 136).

Ayrıca, Türkiye’de Kur’ân Meâlleri üzerine yapılan çalışmaların kuramsal temelde yürütülen çeviri analizleri bakımından oldukça sınırlı olduğunu belirterek Kur’ân çevirilerinin çeviri kuramları bağlamında incelenmesinin önemine dikkat çekmektedir (Kocabıyık, 2017, s. 137). Bu durum, Kur’ân tercümelelerinin çeviribilimsel yöntemlerle incelenmesi yönünde önemli bir boşluğa işaret etmektedir.

Söz konusu boşluğu doldurmada bir örnek sunmayı hedefleyerek Kur’ân çevirilerini doğrudan çeviribilimin kuramsal araçlarıyla ele almakta ve Türkçe Kur’ân tercümelelerinin bilimsel bir çerçevede değerlendirilmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın özgün yönü, çeviribilimsel incelemeyi yalnızca kelime düzeyinde eşdeğerlik bağlamında ve Mona Baker’in eşdeğerlik–eşdeğersizlik kuramı temelinde yürütmesidir. Kur’ân’da “ikâme” kavramı altında yer alan ve geçişli emir kipinde kullanılan أَكِمَ (akim), أَكِيمُوا (akimû) ve أَكِمْنِ (akimne) biçimlerinin Türkçe Kur’ân çevirilerindeki karşılıkları, farklı tarihsel dönemlere ait meâller üzerinden artzamanlı ve karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Bu yönüyle çalışma, Kur’ân tercümelelerinde tek bir kavramın tarihsel süreç içinde nasıl farklı biçimlerde çevrildiğini ve bu tercihlerin hangi çeviribilimsel sebeplere dayandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın yöntemsel çerçevesi, öncelikle Baker’in kelime düzeyinde eşdeğersizlik türleri ve çözüm stratejilerinin açıklanmasına, ardından “ikâme” kavramının Arapçadaki kök ve anlam alanının, tefsir literatürü ışığında değerlendirilmesine dayanmaktadır. Analiz aşamasında ise, “ikâme” kavramının Türkçeye aktarımında ortaya çıkan eşdeğerlik sorunları ve bu sorunları aşmak için kullanılan çeviri stratejileri sistematik biçimde ortaya konulmaktadır.

Bu çalışma, Kur’ân tercümelelerinin çeviribilim açısından incelenebilirliğini somut bir örnek üzerinden göstermekte, “ikâme” kavramı özelinde yapılan artzamanlı çözümleme ile onu bütüncül biçimde ele alarak açıklamaktadır. Böylece çalışma hem Kur’ân çevirileri alanında hem de çeviribilim literatürüne özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla Kur’ân tercümelelerinin çeviribilim temelinde değerlendirilmesine yönelik bir bakış açısı geliştirmeyi hedeflemektedir.

1. Mona Baker’e Göre Çeviride Kelime Düzeyinde Eşdeğersizlik Türleri ve Çözüm Stratejileri

Mona Baker’in³ eşdeğersizlik türleri ve bunlara yönelik çözüm önerileri ele alınmadan önce, bu çalışmada incelenecek olan “ikâme” kavramının Türkçedeki karşılığına ilişkin durum doğrudan “eşdeğersizlik” kavramı ile ifade edilmesinin isabetli olmadığı düşünülmektedir. Zira eşdeğersizlik hem biçim hem de anlam bakımından hedef dilde karşılığı bulunmayan dil birimleri için kullanılan bir terimdir.⁴ Oysa “ikâme” kavramı, biçimsel düzeyde Türkçede alıntı bir kelime olarak mevcut, “eski sistemin yerine yeni bir sistem ikâme edildi” cümlesindeki gibi. Ancak “ikâme” Türkçede yerleşik bir kelime olarak bulunmasına rağmen, bağlam ve anlam düzeyinde Arapçadaki kullanım alanını bütünüyle karşılayamadığı görülmektedir. Bu sebeple “ikâme” kavramının Türkçedeki durumu, tam bir eşdeğersizlikten ziyade, anlam boyutunda ortaya çıkan eksiklik nedeniyle “yarı eşdeğerlik” çerçevesinde değerlendirilmelidir. Başka bir ifadeyle,

³ Mona Baker (d. 1953), Oslo Üniversitesi’nde görev yapan önemli çeviribilim kuramcılarından biridir, araştırmaları özellikle çevirinin toplumsal, siyasal ve kültürel boyutları üzerine yoğunlaşmaktadır.

⁴ Örneğin Türkçede büyük kız kardeş için kullanılan “abla” kelimesinin Arapçada aynı anlam ve kullanım alanını birebir karşılayan tek bir sözcüğünün bulunmaması eşdeğersizliğe örnek teşkil ederken, Türkçedeki “anne” kavramının Arapçada “أم” karşılığı ile ifade edilebilmesi ise eşdeğerliğe örnek gösterilebilir.

Türkçede alıntı bir kelime olarak “ikâme” mevcut olsa da, Arapçadaki “إِقَامَةُ الصَّلَاةِ” terkininde yer alan “ikâme” kavramı, Türkçede açıklama yapılmadan “namazı ikâme etmek” şeklindeki birebir aktarım ile anlamını tam olarak karşılammamaktadır.

Mona Baker, çeviri sürecinde kelime düzeyinde ortaya çıkan eşdeğersizlik olgusunu çeşitli sebeplerle açıklar. Araştırmacıya göre, bir kelimenin hedef dilde tam karşılığının bulunmaması yalnızca dilsel değil, aynı zamanda kültürel, kavramsal ve bağlamsal faktörlerden de kaynaklanmaktadır. Baker bu durumu şu başlıklar altında sınıflandırır (Baker, 2011, s. 18–23):

1. Kültüre özgü kavramlar: Kaynak dilde mevcut olan ancak hedef dilde kavramsal karşılığı bulunmayan kültürel unsurlar. Türkçede yenge kelimesinin Arapçada tek kelime ile karşılığı bulunmaması gibi.

2. Sözlükte yer almayan kavramlar: Kaynak dildeki belirli kavramların, hedef dilde doğrudan sözlük karşılıklarının bulunmaması. Mesela, Arapçada “düşmanın başına gelen belaya sevinmek” anlamındaki شَمَاتَةٌ (şemâte) kelimesinin, Türkçe sözlükte birebir ve tek kelimelik bir karşılığı bulunmamaktadır.

3. Anlam bakımından karmaşıklık: Kaynak dildeki bir kelimenin birden fazla anlam yükünü aynı anda üzerinde barındırması. Mesela, Arapçada شَهَامَةٌ (şehâme) kavramı, “İnsanın izzet ve şerefini koruması ve güzel bir övgüyle anılmasına vesile olacak yüce işlere yönelme arzusu” anlamında kullanılıp “asalet, yiğitlik ve erdemli davranışlar” için özellikle kullanılmaktadır. Bu kelimenin karşılığı Türkçede farklı kelimelerle birlikte gösterilebilir.

4. Anlam bakımından ayırım farklılıkları: Kaynak ve hedef dillerin anlam alanlarını farklı biçimlerde sınırlaması ya da genişletmesi. Mesela “pirinç” kelimesi. Türkçede tarlada ekili olana “çeltik”, pişirilmemiş olana “pirinç”, pişirilmiş ise “pirinç pilavı” denirken, Arapçada ekili, pişmiş veya pişmemiş ayırımı olmadan bu üçü için aynı kelime أُرُز (eruzz) şeklinde kullanılır. Ayrıca Türkçede büyük kız kardeş için “abla”, küçük kız kardeş için “kız kardeş/bacı” gibi farklı kelimeler kullanılırken, Arapçada yaş farkı gözetilmeksizin her iki durum için de أُحْت (uht) denir.

5. Üst kavram eksikliği: Hedef dilde, kaynak dildeki bir kavramı kapsayacak daha genel bir üst terimin bulunmaması. Türkçede “abur cubur” başlığı altında pek çok yiyecek türü sınıflandırılabilir. Arapçada bu anlam alanını tek bir kelimeyle karşılayan bir üst kavram bulunmamaktadır.

6. Alt kavram eksikliği: Hedef dilde, kaynak dildeki belirli bir alt kavramın veya özel terimin karşılığının olmaması. Türkçede, Arapçada aşk derecelerini anlatan alt kavramların olmaması gibi. Arapçada sevgi ve kalbin bir başkasına yönelip bağlanması مَحَبَّة (mahabbe), özlemin acı ve şiddeti صَبَابَةٌ (sabâbe), birine büyülenmişçesine gönül bağlama شَغَف (şegaf) ve tutkulu bir aşkla bağlanma ise هَوَى (hevâ) gibi farklı kavramlarla ifade edilmektedir.

7. Fiziksel ya da kişilerarası bakış açısı farkı: İki dilin dünyayı algılama ve ifade etme biçimlerinde bulunan görüş farklarını ifade eder. Türkçede evliliğin ilk aşaması, “bir işi yapmayı kesin olarak vaat etme” anlamındaki söz kesme kelimeleriyle ifade edilirken; Arapçada özellikle Ürdün, Filistin ve Mısır gibi ülkelerde bu aşama قِرَاءَةُ الْفَاتِحَةِ (Fâtiha’yı okumak) tabiriyle anlatılmaktadır. Bu durum, iki toplum arasındaki kişilerarası bakış açısı farklılığını da yansıtır: Türk kültüründe evliliğin başlangıcında karşılıklı söz verme ve bağlılık vurgulanırken Arap kültüründe ise aynı aşama, Fâtiha sûresinin okunmasıyla bereket ve ilahî rızanın dile getirildiği bir başlangıç olarak algılanır.

8. İfade anlamı farklılıkları: Aynı anlamın iki dilde farklı duygusal ya da üslup değerleriyle aktarılması. Türkçede kayınvalideye genellikle “anne” diye hitap edilirken Arapçada، خَالَةَ عَمَّة “teyze, hala vb.” kelimelerin kullanılması gibi.

9. Biçim farklılıkları: Dillerin morfolojik ve cümle yapılarındaki ayrılıklar sebebiyle tam biçimsel eşdeğerliğin sağlanamaması. Türkçede -mİş ekinin Arapçada bulunmaması gibi. “Namaz kılmış” cümlesini Arapçaya çevirmek için قَالَ أَنَّهُ صَلَّى şeklinde, “duydum, dedi” gibi fiiller kullanılmalıdır.

10. Kullanım sıklığı ve işlev farkı: Bazı dilsel biçimlerin, hedef dilde farklı sıklıkta ya da farklı amaçlarla kullanılmaları. Arapçada “hoş geldin!” ifadesinin Türkçeye nazaran daha sık kullanılması gibi. Araplarda “hoş geldin!” nezaket kalıbı yalnızca misafirin ilk karşılanmasında söylenmeyip misafirin bulunma süreci boyunca memnuniyet ifadesi olarak da tekrar tekrar söylenebilir.

11. Ödünç söz kullanımı: Kaynak metinde yer alan yabancı veya ödünç kelimelerin hedef dile aktarımında yaşanan güçlükler. Türkçedeki Arapça alıntı kelimelerin tekrar Arapçaya çevrilmesi bazen çeviri sürecinde zorluk oluşturabilir. Çünkü her iki dilde aynı kelime ama aynı anlam değeri taşıyor olabilir. Türkçede alıntı Arapça مُلَاقَاة (mülâkat) kelimesi Türkçede “iş için görüşme, sözlü sınav” anlamlarında kullanılmamaktadır. Hâlbuki Arapçada yine “görüşme” anlamını taşır ancak Türkçedeki bağlam gibi değildir. Türkçeden Arapçaya bazı çevirilerde bu anlam farklılığına dikkat etmeden yine Türkçedeki gibi “mülâkat” kelimesi ile aktararak yanlış çeviriler olabilmektedir.

1.1. Mona Baker’in Eşdeğersizlik Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri:

Mona Baker, kelime düzeyinde ortaya çıkan eşdeğersizlik sorunlarının çözümüne yönelik olarak çeşitli stratejiler önermektedir. Bu stratejiler, çevirmenin bağlama ve metin türüne göre esnek biçimde uygulayabileceği yöntemlerdir. Baker’a göre çevirmen, anlam aktarımını sağlamak için şu yaklaşımlardan yararlanabilir (Baker, 2011, s. 23–47):

1. Üst kavram kullanma: Hedef dilde tam karşılığı bulunmayan bir kavram için daha genel bir üst terim seçmek.

2. Daha az duygusal kelime kullanma: Duygusal veya kültürel çağrışımı güçlü ifadeleri yumuşatarak daha tarafsız hâle getirmek.

3. Kültürel karşılık bulma: Hedef kültürde işlevsel olarak benzer bir kavram ya da deyim seçmek.

4. Ödünç kelime + açıklama: Kaynak dildeki sözü olduğu gibi aktarıp yanına kısa bir açıklama eklemek.

5. Açıklayıcı çeviri: Kaynak dildeki kavramı, ilgili ya da ilişkisiz kelimeler aracılığıyla açıklamak.

6. Silme: Hedef metinde anlamı önemli ölçüde etkilemeyen unsurları çıkarmak.

7. Görsel açıklama: Sözle ifade edilemeyen kavramların görsel öğelerle desteklenmesi.

Bu stratejilerin seçimi; metnin türü, bağlam, iletişimsel işlev ve hedef kitlenin dilsel–kültürel özelliklerine göre değişiklik göstermektedir.

2. Arapçada ve Kur'ân'da İkâme Kavramı: Kök ve Anlam Çerçevesi

Arapçada “ikâme” kavramı, ق و م (k-v-m) kökünden türemiş olup, if'âl babındaki أَقَامَ (ekâme) fiilinin mastarıdır. “İkâme” klasik Arapça sözlüklerde “bir yerde kalmak ve orayı yurt edinmek, bir şeyi devam ettirmek, birini ya da bir şeyi yerinden kaldırmak” anlamlarında bulunmaktadır (el-Cevherî, 1979, s. 2017), (İbn Manzûr, 1955, s. 3782), (ez-Zebîdî, 1972, s. 305), (Âbâdî, 2005, s. 1152). Dolayısıyla sözlüklerde, “ikâme”nin hem eylemi sürdürme hem devamlılık sağlama hem de yerleşiklik anlamları öne çıkarılmaktadır.

“İkâme” kavramının semantik alanı, dayandığı ق و م (k v m) kökünün temel anlamları dikkate alındığında daha açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu kökten türeyen قِيَامٌ (kıyâm), “ayağa kalkmak”, “ayakta durmak”, “sebat ve istikrar göstermek”, “doğrulmak ve dengeye kavuşmak”, “koruyup gözetmek”, “düzeltmek”, “azim ve kararlılık göstermek” ve bağlama göre “canlanmak, işlerlik kazanmak” gibi anlamlar taşımaktadır (İbn Manzûr, 1955, s. 3782).⁵

Arapçada “ikâme” kavramının tarihte anlam gelişimi şu şekilde olmuştur (*Mucem ed-Doha et-Târihi*, 2025): Erken dönemlerde (M. 476 - 609) “bir şeyin durumu üzerinde kalıcılığı, yerleşme, oturma, kaldırma, dik tutma, doğrultmak” anlamlarında kullanılmıştır. İslâmî dönemde (M. 632 - 815) bahsi geçen kavramın anlamı genişlenerek “düzeltmek, eğriliği gidermek” anlamlarını kazanmıştır. Bununla beraber “ikâme” dinî bağlama taşınarak “namazın düzenli biçimde kılınması ve farz namaza başlamak için tekbirle başlayan ve ‘Lâ ilâhe illallah’ ifadesiyle sona eren sözlerle ona çağrıda bulunmaktır” إِقَامَةُ الصَّلَاةِ (ikâmetu's-salâ), “zikir ve ibadetin devamlılığı” إِقَامَةُ الذِّكْرِ (ikâmetu'z-zikr) ve “şer'î hükümlerin uygulanması” إِقَامَةُ الْحُدُودِ (ikâmetu'l-Hüdûd), “dini ortaya koymak ve hâkim kılmaktır.” إِقَامَةُ الدِّينِ (ikâmetu'd-dîn) anlamlarını da kazanmıştır. Daha sonra “bir şeyi başka birinin yerine yerleştirmek” anlamı ortaya çıkmıştır. 860 - 1030 tarihleri arasında ise “bir kişinin halife ve Müslümanların lideri olarak görevlendirilmesi ve ona biat” إِقَامَةُ الْإِمَامِ (ikâmetu'l-imâm) anlamı ve “siyasal düzenin kurulması” إِقَامَةُ السِّيَاسَاتِ الشَّرْعِيَّةِ (ikâmetu's-siyâsâti-ş-şeriyye) gibi yönetsel ve kurumsal anlamlarda da kullanılmaya başlanmıştır.⁶

Kur'ân'da ق و م (k-v-m) kökünden türetilen fiiller hem geçişli hem geçişsiz biçimlerde ve farklı kiplerde kullanılmaktadır (Abdu'l-bâkî, 1945, s. 578 – 579). Bu çalışmada, söz konusu kökün geçişli emir kipi şekilleri üzerinde durulacaktır. Bu şekiller Kur'ân'da أَقِمْ (akim), أَقِمْنِ akimne ve أَقِيمُوا akîmû biçimlerinde geçmektedir (Abdu'l-bâkî, 1945) Kur'ân'da emir kipleri içinde “namaz” (الصَّلَاةِ) kelimesiyle birlikte on sekiz defa, “yüz” (الْوَجْهَ) kelimesiyle dört defa, “din” (الدِّينِ) kelimesiyle bir defa, “terazi” (الْوَزْنَ) kelimesiyle bir defa ve “şahitlik” (الشَّهَادَةَ) kelimesiyle bir defa birlikte geçmektedir (Abdu'l-bâkî, 1945). Bu veriler, fiilin Kur'ân'da çoğu âyette ibadet eylemleriyle ilişkilendirilerek kullanıldığını göstermektedir.

Araştırmada, “ikâme” kavramının belirlenen yapılarla geçtiği âyetlerde kazandığı anlamlar, klasik tefsir geleneğinin üç önemli eseri üzerinden incelenmiştir. Bu üç eser, جَامِعُ الْبَيَّانِ عَنْ تَأْوِيلِ آيٍ

⁵ Râgıb el-İsfahânî, Kur'ân'da namazın emredildiği veya övüldüğü bağlamlarının “ikâme” kelimesi ile geçtiğini belirtir; zira burada kastedilen, namazın yalnızca kılınması değil, tüm farz ve şartlarının Allah'ın emrettiği şekilde eksiksiz olarak yerine getirilmesidir. Buna karşılık, “Onlar namaza kalktıklarında üşenerek kalkarlar” (وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَى) âyetinde geçen “kalkmak (kıyâm)” fiilinin ikâmeden farklı bir anlama sahip olduğunu vurgular; bu kullanımda sadece bedenî bir doğrulma, yani şekli bir hareket ifade etmekte olup “ikâme”nin içerdiği bütüncül eda anlamı yoktur (el-İsfahânî, 2008, s. 418).

⁶ “İkâme” kelimesinin bu dönemde yeni anlam katmanları kazanması, Kur'an'ın Arapçanın semantik imkânlarını genişletmesi bakımından önemli bir anlam evrilmesi örneğidir.

أَنْوَارُ التَّنْزِيلِ وَأَسْرَارُ *Mefâtîhu'l-Gayb* ve *Câmi 'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, التَّوْوِيلِ *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl'dir*. et-Taberî'nin tefsiri rivâyet ağırlıklı yapısı, me'sûr nakillere dayanması ve dilsel delillerle tercih yapmasıyla; er-Râzî'nin tefsiri aklî, belâgî ve felsefî tahlilleriyle; el-Beydâvî'nin tefsiri ise i'rab, meânî ve beyânî özlü biçimde mezceden yapısıyla öne çıkmaktadır. Bu incelemenin amacı, söz konusu tefsirlerde “ikâme” kavramına yüklenen anlamların bağlama göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak ve bu semantik katmanların Türkçe çevirilerin değerlendirilmesine katkısını tartışmaktır.

İnceleme sonucunda, “ikâme” kavramının yalnızca “yerine getirmek” anlamıyla sınırlı olmadığı, bağlama göre “sürdürmek, tesis etmek, doğrultmak, muhafaza etmek ve gereği üzere ifa etmek” gibi anlam katmanları kazandığı görülmektedir.

1. الصَّلَاةُ es-Salâ (Namaz) İle Kullanımı

”وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ“⁷

“İkâme” kavramı الصَّلَاةُ (namaz) ile birlikte kullanıldığında müfessirler ortak biçimde bu yapının ibadeti yerine getirmeyi aşan bir anlam alanı taşıdığına işaret etmektedir. et-Taberî’de bu kullanım, namazı vaktinde, Allah’ın belirlediği sınırlar içinde, dosdoğru ve gönül huzuruyla eda etmek şeklinde yorumlarken (et-Taberî, 1994, s. 93), er-Râzî ve el-Beydâvî yorumlarında bu anlam, devamlılık, rükünleri muhafaza, huşû ve ibadeti gereği üzere sürdürme boyutlarıyla genişlemektedir (er-Râzî, 2008, s. 32), (el-Beydâvî, 2000, s. 35).

2. الْوَجْهَ el-Vech (Yüz) İle Kullanımı

”فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ“⁸

الْوَجْهَ (yüz) ile birlikte kullanıldığında “ikâme”, yönelme ve istikamet anlamlarıyla öne çıkmaktadır. et-Taberî, bu ifadeyi “Ey Muhammed! Yüzünü Rabbinin seni yönelttiği yöne, yani O’na itaat etmeye doğru yönelt” şeklinde açıklamaktadır (et-Taberî, 1994, s. 248). el-Beydâvî ise bu kullanımı, “yüzünü başka yöne çevirmeden bütünüyle dine yönelmek, istikamet üzere bulunmak ve ona önem vermek” şeklinde temsili bir anlatım olarak yorumlamaktadır (el-Beydâvî, 2000, s. 118). er-Râzî de ifadeye mecazî bir derinlik kazandırarak, aklın ve bütün varlığın dine yöneltilmesi şeklinde açıklamaktadır (er-Râzî, 2008, s. 180).

3. الدِّينَ ed-Dîn (Dîn) İle Kullanımı

”شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ“⁹

الدِّينَ (dîn) ile birlikte kullanımında “ikâme” kavramı et-Taberî, bunu Allah’ın hükümleri doğrultusunda yaşamak şeklinde yorumlarken (et-Taberî, 1994, s. 485), el-Beydâvî iman esaslarını benimseme ve ilahî düzeni sürdürme boyutlarını vurgular (el-Beydâvî, 2000, s. 234).

4. الْوِزْنَ el-Vezn (Terazi) İle Kullanımı

”وَأَقِيمُوا الْوِزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ“¹⁰

⁷ Bakara sûresi, 43. âyet.

⁸ Rûm sûresi, 30. âyet.

⁹ Şûrâ sûresi, 13. âyet.

¹⁰ Rahmân sûresi, 9. âyet.

الوزن (terazi) ile kullanıldığında “ikâme”, üç müfessirde ortak vurgu adaletin tesisi üzerinedir. et-Taberî “ölçüyü dosdoğru tutmak” anlamını öne çıkarırken (et-Taberî, 1994, s. 178), er-Râzî ve el-Beydâvî bu kullanımı ölçüde adaletten sapmamak ve doğruluğu sürdürmek şeklinde yorumlamaktadır (el-Beydâvî, 2000, s. 352), (er-Râzî, 2008, s. 91).

5. الشَّهَادَةُ eş-Şehâde (Şahitlik) İle Kullanımı

"فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا"¹¹

الشَّهَادَةُ (şahitlik) ile birlikte kullanımında “ikâme”, bir görevi doğruluk, eksiksizlik ve süreklilik içinde yerine getirme anlamı kazanmaktadır. et-Taberî’de bu kullanımı şahitliği hakkıyla ifa etmek olarak yorumlarken (et-Taberî, 1994, s. 315); er-Râzî doğruluk ve gizlememe boyutunu, el-Beydâvî ise emanet olarak yerine getirme boyutunu öne çıkarmaktadır (er-Râzî, 2008, s. 131), (el-Beydâvî, 2000, s. 415).

Elde edilen bulgular doğrultusunda “ikâme” kavramının Türkçe çevirilerinde şu şekilde değerlendirilmesi uygun görülmektedir.

3. Türkçe Kur’ân Tercümelelerinde İkâme Kavramı ve Çeviri Analizi

Arapça kapalı T ile biten “ikâme(t)” اِقَامَةٌ kelimesi, Türkçe sözlük’te “ikâme” ve “ikâmet” kelimeleri şeklinde iki ayrı madde olarak yazılmıştır (Akalin vd., 2011, s. 1162). Hâlbuki bu iki kelime Arapçada aynı kelimedir.¹² Türkçede “ikâmet”, “bir yerde oturma” anlamında kullanılırken, ikâme kelimesi “bir şeyi başka bir şeyin yerine koyma, yerine kullanma / ayağa kaldırma, ayakta durdurma / ortaya koyma, meydana çıkarma / yerine konulan, yerine geçen” anlamlarında kullanılmaktadır (Akalin vd., 2011, s. 1162). Misalli Büyük Türkçe Sözlük’te “ikâme” kelimesinin, Arapçada kullanılan “dava açma” anlamı da geçmektedir (Ayverdi, 2010, s. 547). Öte yandan Türkçe dinî terminolojide ikâmet, farz namazın başlamak üzere olduğunu bildiren çağrı anlamında kullanılmakta ve bu çağrı için “kâmet getirmek”, “kâmet etmek”, “kâmetlemek” ve “kâmet okumak” gibi ifadeler kullanılmaktadır (İkâmet, 2026).

Arapça “ikâme” kelimesinin Türkçedeki kullanımlarına bakıldığında, kelimenin temel anlamlarının büyük ölçüde korunduğu görülmektedir. Bununla birlikte, dinî bağlamlarda kazandığı bazı anlam katmanlarının Türkçeye bütünüyle intikal etmediği anlaşılmaktadır. Nitekim “düzeltmek, doğrultmak”, “namazı bütün erkânıyla düzenli biçimde eda etmek”, ayrıca önceki bölümde açıklandığı üzere “zikir ve ibadetin devamlılığını sağlamak” اِقَامَةُ الذِّكْرِ (ikâmetu’z-zikr), “şer’î hükümleri uygulamak” اِقَامَةُ الْحُدُودِ (ikâmetu’l-Hûdûd) ve “dini ortaya koyup hâkim kılmak” اِقَامَةُ الدِّينِ (ikâmetu’d-dîn) gibi anlam boyutlarının Türkçede yerleşmediği görülmektedir. Bu durum, “ikâme” kelimesinin Türkçeye anlam değişimine uğramadan geçmiş görünmesine rağmen, Arapçadaki semantik zenginliğini bütünüyle taşımadığını göstermektedir. Bu noktada, Türkçede mevcut olan bu alıntı kelimenin Kur’ân çevirilerinde neden tercih edilmediği sorusu ayrıca dikkat çekmektedir.

¹¹ Talâk sûresi, 2.âyet.

¹² Türkçede iki ayrı kelime olarak tasnif edilen, ancak Arapçada sonu kapalı “t” harfi (ة) ile biten ve tek bir kelime olarak kullanılan kelimeler hakkında ayrıntılı bilgi için bk.(Abu Hannoud, 2021)

3.1. Baker'in Eşdeğerlik Yaklaşımına Göre "İkâme" Kavramının Türkçe Kur'ân Çevirilerindeki Sorununun Analizi:

Kelime düzeyinde Baker'in belirttiği sorunlar doğrultusunda, "ikâme" kavramı eşdeğerlik açısından Türkçeye çevrilirken şu hususlarda güçlük oluşturabilir:

Sözlükte Yer Almayan Kavramlar: Baker'e göre, sözlükte yer almayan kavramlar hedef dilde tamamen anlaşılmaz değildir; hatta bu kavramlar genellikle halk arasında bilinen anlamlara sahiptir (Baker, 2011, s. 19). Ancak bu tür kavramları hedef dilde tam olarak karşılayan tek bir kelime bulunmaması, çeviri sürecinde anlam aktarımını güçleştirmektedir. "İkâme" kavramı Türkçede anlam bakımından bilinse de, birebir ve tek kelime ile bir karşılığının bulunmaması, Kur'ân çevirilerinde eşdeğerlik açısından bir sorun olarak değerlendirilebilir.

Anlam Bakımından Karmaşıklık: "İkâme" kavramı, anlam bakımından çok katmanlı ve ayrıntılı bir içeriğe sahiptir. Bu sebeple, "namaz" kelimesiyle birlikte kullanıldığında sadece namaz farzını yerine getirmek anlamını değil; aynı zamanda namazı dosdoğru, gönül hoşluğuyla, vaktinde ve devamlılıkla kılmak anlamlarını da içermektedir. Benzer şekilde, "terazi" kelimesiyle kullanıldığında yalnızca teraziyi kullanmak değil, adaletle ve eksiksiz biçimde doğru ölçmek anlamını ifade eder. Arapçada "ikâme" kavramı, yapılması gereken eylemin nasıl ve ne zaman gerçekleştirilmesi gerektiğine dair bir anlam derinliği de taşımaktadır. Bu anlam farklılıkları sebebiyle, çeviride eşdeğerlik açısından zorluklar oluşabilmektedir.

Alt Kavram Eksikliği: Arapçada "ikâme" kavramının anlamlarından biri; "bir şeyi hakkıyla dosdoğru yerine getirmek ve devam ettirmek"tir. Bu yüzden, Kur'ân'da "ikâme" kavramı "namaz" kelimesi ile birlikte kullanıldığında, onun "kılmak" veya "yapmak" anlamındaki fiillerle çevrilmesi yerinde bir tercihtir. Ancak çeviri eşdeğerlik açısından değerlendirildiğinde, "ikâme" kavramı "kılmak", "yapmak" veya "etmek" fiillerinin altında yer alan bir alt kavram olarak değerlendirilebilmektedir; çünkü bu kavram, yalnızca bir işi yapmak veya etmek değil, bir işi dosdoğru, hakkıyla ve sürekli olarak yapmak anlamlarını da içermektedir. Türkçede "ikâme" kavramının bu ayrıntılı anlamlarını tam olarak karşılayan bir kelimenin bulunmaması, çeviri sürecinde eşdeğerlik açısından bir diğer sorun olarak değerlendirilebilir.

Anlam Bakımından Ayrım Farklılıkları: Baker'e göre, kaynak ve hedef dil arasındaki anlam farkı bazen büyük, bazen de ince ama bağlam açısından çeviri sorununa neden olabilmektedir (Baker, 2011, s. 20). Mesela Kur'ân'da إِقَامَةُ الصَّلَاةِ (ikâmet'us-salâ) ifadesinde "ikâme"nin karşılığı, Türkçede *kıl-* fiiliyle verildiğinde her ne kadar anlam açısından aynı görünse de farklı anlamlar içermektedir. Çeviride bu tür anlam farklılıkları eğer hedef dildeki karşılık olarak kaynak dildeki ögeye göre anlam bakımından daha zayıfsa, çevirmen gerektiğinde bir niteleyici ya da zarf kullanarak bu anlam farkını telafi edebilir (Baker, 2011, s. 21). Nitekim gelecek bölümlerde izah edildiği gibi son dönem Kur'ân çevirilerinde, özellikle bu yönleme başvurularak "ikâme" kavramının anlamındaki eksikliğin niteleyiciler veya zarflar yoluyla giderilmeye çalışıldığı görülmektedir.

3.2. Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Arası Transkribeli Kur'an Tercümesi'nde "İkâme" Kavramının Çeviri Analizi

Karahanlı Türkçesi, Eski Türkçenin ardından ve İslamiyet'in kabulüyle birlikte gelişen ilk Türk yazı dili olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde, Türkçeye yapılan ilk Kur'ân tercümelerinden biri de Karahanlı Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Söz konusu eser, satır arası ve

büyük ölçüde kelime odaklı çeviri yöntemiyle hazırlanmıştır. Bu tercüme daha sonraki dönemlerde Suat Ünlü tarafından Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli ile karşılaştırmalı olarak neşredilmiştir. Çalışmamızda, söz konusu eser üzerinden “ikâme” kavramının Türk yazı dilinde ilk dönemlerde hangi karşılıklarla aktarıldığı incelenmekte ve kavramın tarihsel çeviri tercihleri hakkında fikir verilmektedir.

Karahanlı Kuran-ı Kerim Meâli’nde (Ünlü, 2018) “ikâme” kavramının geçişli emir kipi olarak Türkçedeki karşılıkları; “namaz” kelimesiyle birlikte *kıl*-¹³ ve *tut*-¹⁴ fiilleriyle, “yüz”¹⁵, “din”¹⁶ ve “terazi”¹⁷ kelimeleriyle birlikte *tut*- fiiliyle, “şahitlik” kelimesiyle geçtiği âyette ise *kıl*-¹⁸ fiiliyle karşılandığı görülmektedir. Eserde, *kıl*- fiili أَكِيمُوا (akîmû)’nun karşılığı olarak 2. çoğul şahıs ekiyle *kıl-ıylar* ve *tut-ıylar* biçimlerinde, أَكِم (akim) fiilinin karşılığı olarak ise 2. tekil şahıs ekiyle *tut-ğil* şeklinde geçmektedir.

Eserde “ikâme” kavramı dört âyette *kıl*- fiiliyle, on beş âyette ise *tut*- fiiliyle karşılanmıştır. Ayrıca *tut*- fiili “yüz”, “din” ve “terazi” gibi diğer kavramlarla birlikte toplam beş defa kullanılmıştır. Bu veriler, Karahanlı Kur’ân Tercümesi’nde “ikâme” kavramının karşılığı olarak ağırlıklı biçimde *tut*- fiilinin tercih edildiğini göstermektedir.

Karahanlı Kur’ân Tercümesi’nde *kıl*- fiili “kılmak, yapmak, etmek, eylemek, olmak, bina etmek, kurmak, terbiye etmek, yetiştirmek, icat etmek, hükmetmek, karar vermek” anlamlarında kullanılmaktadır (Ünlü, 2012, s. 504–505). Bu nedenle, Türkçe çevirilerde “ikâme” kavramı yerine *kıl*- fiilinin tercih edilmesi, “yapmak, etmek, eylemek” anlamlarını içermesi bakımından anlamlı ve yerinde bir tercihtir.

Tut- fiili ise “tutmak, yakalamak, alıkoymak, edinmek, sahiplenmek, sahip çıkmak, kabul etmek, elde etmek, (alaya) almak, yazmak, kaydetmek, yer tutmak, ikâmet etmek, saklamak, muhafaza etmek, cezalandırmak, helâk etmek, ilzâm etmek, çarptırmak, razı olmak, yapmak, husûle getirmek, sıkıca tutmak, kısıklı yakalamak” gibi anlamlara gelmektedir (Ünlü, 2012, s. 1014 – 1015). Eserde, *tut*- fiilinin “yapmak” anlamında kullanılmasının yanında, “sahip çıkmak” ve “muhafaza etmek” anlamlarını taşıması, “ikâme” kavramına eşdeğer olarak seçilme gerekçeleri olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, bu bağlamda *tutmak* fiili *kılmak* fiiline göre “ikâme” kavramının dinî bağlamlarda kullanıldığı anlamlarla daha çok örtüştüğünü söylenilebilir.

Karahanlı Kur’ân Tercümesi’nde “ikâme” kavramının *tut*- fiiliyle karşılandığı âyetlerin anlam bakımından *kıl*- fiiliyle çevrilen âyetlerden farklılık göstermemesi, bu tercihin bilinçli bir eşdeğerlik arayışına dayandığını göstermektedir. Eserde “ikâme” kavramını ifade etmek için *kıl*- ve *tut*- fiillerini kullanarak Baker’in eşdeğersizlik sorununa yönelik önerdiği *üst kavram kullanma*

¹³ Bk. Bakara sûresi, 43. âyet, 1: 16; Bakara sûresi, 110. âyet, 1: 39; Yûnus sûresi, 87. âyet, 2: 74; İsrâ sûresi, 78. âyet, 2: 269.

¹⁴ Bk. Bakara sûresi, 83. âyet, 1: 30; Nisâ sûresi, 77. âyet, 1: 203; Nisâ sûresi, 103. âyet, 1: 213; En’âm sûresi, 72. âyet, 1: 306; Hûd sûresi, 114. âyet, 2: 116; Tâhâ sûresi, 14. âyet, 2: 338; Ankebût sûresi, 45. âyet, 3: 156; Tâhâ sûresi, 14. âyet, 2: 338; Nûr sûresi, 56. âyet, 3: 19; Rûm sûresi, 31. âyet, 3: 172; Lokmân sûresi, 17. âyet, 3: 187; Hac sûresi, 78. âyet, 2: 417; Ahzâb sûresi, 33. âyet, 3: 212 - 213; Mücâdele sûresi, 13. âyet, 4: 166; Müzzemmil sûresi, 20. âyet, 4: 271.

¹⁵ Bk. A’râf sûresi, 29. âyet, 1: 347; Yûnus sûresi, 105. âyet, 2: 79; Rûm sûresi, 30. âyet, 3: 17; Rûm sûresi, 43. âyet, 3: 176.

¹⁶ Bk. Şûrâ sûresi, 13. âyet, 3: 401.

¹⁷ Bk. Rahmân sûresi, 9. âyet, 4: 117.

¹⁸ Bk. Talâk sûresi, 2. âyet, 4: 205.

stratejisinin benimsendiğini göstermektedir. Zira “ikâme”nin içerdiği ayrıntılı anlamlar, bu fiillerin daha genel nitelikteki anlam alanları içinde alt kavramlar olarak değerlendirilebilir.

3.3. XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır-Arası Kur'ân Tercümesinde “İkâme” Kavramının Çeviri Analizi

Eski Anadolu Türkçesi, 13.–15. yüzyıllar arasında gelişen ve Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesinin tarihî temelini oluşturan bir yazı dilidir. Bu dönemde kaleme alınan İslâmî eserler, dilin gelişimi açısından önemli bir yer tutmaktadır. İncelenen Kur'ân tercümesi, Ahmet Topaloğlu tarafından doktora tezi olarak çalışılmış, daha sonra neşredilmiştir. Söz konusu eser, Karahanlı Türkçesinden sonraki dönemde “ikâme” kavramının Türkçedeki karşılıklarının tarihî gelişimini izleme imkânı sunmaktadır.

Satır arası Kur'ân tercümesinde (Topaloğlu, 1976) “namaz”, “din”, “terazi” ve “tanıklık” kelimeleri ile “ikâme” kavramının karşılığı olarak yirmi âyette *turur*-¹⁹ fiili, iki âyette *durur*-²⁰ fiili yazılmıştır. Söz konusu kavram “yüz” kelimesi ile üç âyette *eyle*-²¹ fiili karşılığı olarak tercih edilmiştir.²² Eserde, *tururmak* / *dururmak* fiilleri أَقِيمُوا (akîmû)'nun karşılığı olarak 2. çoğul şahıs ekiyle *tururun*, *dururun*, biçimlerinde; أَقِم (akim) fiilinin karşılığı olarak ise 2. tekil şahıs ekiyle *turur*- şeklinde geçmektedir.

Eski Anadolu Türkçesi sözlüğünde *tur*- fiili “durmak, beklemek, kalmak, ayağa kalkmak, doğrulmak, yaşamak, karşı durmak, karşı koymak, kıyamet kopmak, oturmak, karar kılmak, vazgeçmek, geri durmak, bağlanmak, kendini vermek, yeltenmek, kalkışmak, sürüp gitmek, devam etmek” anlamlarında kullanılmaktadır (Kanar, 2011, s. 678–679).

Dur- fiili ise “karşı koymak, karşı durmak, ayağa kalkmak, kalmak, vazgeçmek, geri durmak, erişmek, yerleşmek, bağlanmak, meydana gelmek, kalkmak, olmak, bulunmak, yaşamak, ayakta kalmak, beklemek” anlamlara sahiptir (Kanar, 2011, s. 234–235).

Turur- fiili “durdurmak, ayakta durdurmak, dikmek, tespit etmek” anlamlarında (Kanar, 2011, s. 679), *durur*- fiili ise “durdurmak, ayakta durmak” anlamlarında kullanılmaktadır (Kanar, 2011, s. 235).

Satır Arası Kur'ân tercümesinde “ikâme” kavramının çevirisinde eşdeğer olarak geçişli emir kipi biçiminde olan *turur*- fiilinin kullanılması hem biçim hem de anlam açısından incelediğimiz diğer Türkçe Kur'ân çevirilerinden farklıdır. “İkâme” kavramının *turur*- fiiliyle karşılanması, her ne kadar metne sadık, kelime yapısına ve ifade tarzına uygun; yani biçimsel bir çeviri olarak görünse de, anlam açısından da dikkate değer bir tercihtir.

“İkâme” kelimesinin “ayakta durdurmak, kalmak, yerleşmek, doğrultmak, devam ettirmek” anlamları, *turur*- fiilinin temel anlam alanıyla örtüşmektedir. Bu büyük anlam benzerliği, eylemlerinin Türkçede ve Arapçada aynı fiille ifade edilmesini sağlaması bakımından, çeviride

¹⁹ Bk. Bakara sûresi, 43. âyet, 6; Bakara sûresi, 83. âyet, 10; Bakara sûresi, 110. âyet, 13; Nisâ sûresi, 77. âyet, 66; Nisâ sûresi, 103. âyet, 70; En'âm sûresi, 72. âyet, 101; A'râf sûresi, 29. âyet, 114; Şûrâ sûresi, 13. âyet, 396; Yûnus sûresi, 87. âyet, 163; Hûd sûresi, 114. âyet, 176; İsrâ sûresi, 78. âyet, 225; Tâhâ sûresi, 14. âyet, 248; Ankebût sûresi, 45. âyet, 323; Rûm sûresi, 31. âyet, 328; Lokmân sûresi, 17. âyet, 332; Ahzâb sûresi, 33. âyet, 341; Rahmân sûresi, 9. âyet, 445; Mücâdele sûresi, 13. âyet, 458; Talâk sûresi, 2. âyet, 474; Müzzemmil sûresi, 20. âyet, 496.

²⁰ Bk. Nûr sûresi, 56. âyet, 286; Hac sûresi, 78. âyet, 272.

²¹ Bk. Yûnus sûresi, 105. âyet, 164; Rûm sûresi, 43. âyet, 329; Rûm sûresi, 30. âyet, 328

²² Eski Anadolu Türkçesi döneminin yazım özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, eserde üç âyette geçen *durur*-fiilinin aslında *turur*- fiiliyle aynı olduğu anlaşılmaktadır (Akça, 2017, s. 7 – 24).

eşdeğerlik meselesine katkı sunan önemli bir husustur. Mesela, Arapçada أَقَامَ فِي الْمَدِينَةِ (akame fi'l medîne) cümlesi, Türkçede “şehirde durdu” biçiminde çevrilebilir. Arapça cümledeki أَقَامَ (akâme) fiili, *ikâme* kökünden türemiştir ve Türkçedeki “durdu” fiiliyle anlam yönünden örtüşmektedir.

Dinî bağlamlarda “ikâme” kelimesi kullanıldığında, yukarıda açıklandığı üzere “dosdoğru şekilde yapmak, doğrultmak, düzeltmek, muhafaza etmek ve devamlılığını sağlamak” anlamlarında da bulunduğu görülmektedir. Satır Arası Kur’ân tercümesinde “ikâme” kavramının *tururun namazı, tururun yüzlerinizi, tururun tanuklığı, tururun dîni, tururun tartmağununuz* şeklinde çevrilmesi, yalnızca sözlükte yer alan “ayağa kalkmak ya da kalkmak” anlamından hareketle bir tercih olarak değerlendirilmemelidir. Başka bir ifadeyle, Eski Anadolu Türkçesinde *namazı tururmak* ifadesiyle kastedilen yalnızca namaz için “ayağa kalkmak, kalkmak” veya günümüzdeki anlamıyla “namaza başlamak” değildir (Kuyma, 2018, s. 1022). Eğer öyle olsaydı, *tururun yüzlerinizi, tururun tanuklığı, tururun dîni, tururun tartmağununuz* diğer bağlamlarda aynı şekilde *dururmak* fiilinin kullanılması beklenmezdi.

Bu noktada *tur-* fiilinin “durmak, kalmak, ayağa kalkmak, doğrulmak, yaşamak, oturmak, sürüp gitmek, devam etmek” anlamlarının, “ikâme” kavramının karşılığı olarak seçilmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Karahanlıca sözlüğünde *dur-* fiilinden türetilen *turmuş* kelimesine “sebat eden” anlamı verilmiştir (Ünlü, 2012, s. 1008). Yine Eski Anadolu Türkçesi sözlüğünde *tur-* fiilinden türetilen *tururıc* kelimesi “yerine getiren” anlamına gelmektedir (Kanar, 2011, s. 679). Hâl böyleyken Satır Arası Kur’ân tercümesinde “ikâme” kavramının karşılığı olan *turur-* fiilinin “bir işi düzeltmek, doğrultmak, yerine getirmek ve devamlılığını sağlamak” anlamlarını taşıdığı için tercih edildiği düşünülmektedir. Dolayısıyla *turur-* fiili, “ikâme”nin dinî bağlamda kazandığı çoğu anlamları yansıtan yerinde bir eşdeğer olarak değerlendirilebilir.

Satır Arası Kur’ân tercümesinde “فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ” (fe salli li rabbike venhar) âyetinde geçen صَلَّى (salli) fiiline karşılık olarak *kıl-* fiilinin tercih edildiği görülmektedir. “Pes namaz kıl ya'nî biş namaz, yâ bayram namazı, Çalabun için; dakı deve boğazla” (Topaloğlu, 1976, s. 547). Bu durum, çevrilen eserde Arapçadaki salâ (namaz kılmak) fiili ile *ikâme* kavramı arasında anlam ve kullanım bakımından belirli farklılıklar bulunduğunu göstermektedir.

Çalışmada incelenen eserlere göre, Türkçe Kur’ân çeviri tarihinde “ikâme” kavramının karşılığı olarak *dur-* fiilinin kullanıldığı tek dönem, Eski Anadolu Türkçesi dönemidir. Bu dönemden sonra “bir işi yerine getirmek, düzeltmek ve devamlılığını sağlamak” anlamlarını içeren “ikâme” kavramının karşılığı olarak aynı fiil kullanılmaya devam etmiş olsaydı, günümüz Türkçesinde *durdur-* fiilinin “ikâme” kavramının anlam alanını kısmen veya tamamen kazanmış olma ihtimali olabilirdi. Dolayısıyla, bugün “dini durdurmak” şeklinde kurulacak bir ifade, “dinin hükümlerinin yerine getirilmesi ve devamlılığının sağlanması” anlamını taşıyabilirdi.

Eski Anadolu Türkçesi sözlüğünde *tur-* fiilinin ve bu fiilden türetilen kelimelerin anlamları dikkate alındığında, Satır Arası Kur’ân tercümesinde “ikâme” kavramının eşdeğeri olarak *tururun namazı, tururun yüzlerinizi, tururun tanuklığı, tururun dîni, tururun tartmağununuz* biçiminde çevrilmesinde yalnızca “hakkıyla, dosdoğru şekilde yerine getirmek” anlamının eksik kaldığı söylenebilir. Çeviride bu anlam eksikliğini gidermek amacıyla, Baker’in eşdeğersizlik durumlarında önerdiği stratejilerden biri olan *üst kavramla* çeviri yöntemine başvurulduğu tespit edilmiştir. Çünkü *tur-* veya *dur-* fiilleri “ikâme” kavramının anlamından daha genel bir anlam içermektedir.

Satır Arası Kur'ân tercümesinde *yüz* kelimesiyle birlikte geçen üç âyette “ikâme” kavramının *eyle-* fiiliyle karşılandığı görülmektedir. Bu âyetlerde “ikâme” kavramının karşılığı verilirken, temel anlamın yanında ek bir açıklamanın yer alması çevirinin tefsire yaklaşan bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Baker’e göre bu tür örneklerde çevirmen, “açıklayıcı çeviri” stratejisini kullanmaktadır. Nitekim eserde geçen “Dakı doğru eyle yüzünü” ifadesinde yer alan “doğru eyle” açıklaması da bu stratejinin bir göstergesidir. Bu durum, çevirmenin, anlamı açık ve anlaşılır kılmak için hedef dilde ek açıklamalara başvurduğunu ortaya koymaktadır.

3.4. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Meâli’nde “İkâme” Kavramının Çeviri Analizi

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Meâlinde (Yazır, 2024) “ikâme” kavramının “namaz” kelimesiyle birlikte geçtiği on beş âyette *kıl-* fiiliyle,²³ birer âyette ise *eda et-*²⁴ ve *devam et-*²⁵ fiilleriyle karşılandığı; ayrıca bir yerde doğrudan “ikâme-i salât”²⁶ ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Eserde “ikâme” kavramının “yüz”, “din” ve “terazi” kelimeleriyle geçtiği âyetlerde ise *tut-*²⁷ fiiliyle çevrilmiştir. Talâk Sûresi’nin ikinci âyetinde “ikâme” kavramı “şahitlik” kelimesiyle birlikte yer almakta, ancak bu kullanımda kelimeye tam bir karşılık verilmediği görülmektedir.²⁸

Türkçede *kıl-* “etmek, yapmak” anlamında kullanılmaktadır (Akalin vd., 2011, s. 1409). *Eda et-* ise “borcunu ödemek, dinî buyukları yerine getirmek”, (Akalin vd., 2011, s. 753) *devam et-* “başlanmış bir iş sürmek, sürekli, düzenli gitmek, sürdürmek”, (Akalin vd., 2011, s. 644) ve *tut-* “bir yerde kalmasını sağlamak, elde bulundurmak, ele almak vb.” demektir (Akalin vd., 2011, s. 2391). Elmalılı’nın Meâlinde “ikâme” kavramı için zaman zaman *kılmak*, bazen *eda etmek*, *devam etmek*, *tutmak* gibi farklı fiillerin tercih edilmesi, çeviride eşdeğerlik arayışını yansıtmaktadır.

Eserdeki çeviri tercihleri, Baker’in *üst kavramla çeviri* stratejisine örnek teşkil etmektedir. Zira *kıl-*, *eda et-*, *devam et-* ve *tut-* fiilleri, “ikâme” kavramının içerdiği “dosdoğru yerine getirme” veya “süreklilik” anlamlarından daha genel bir anlam alanına sahiptir. Bununla birlikte, Elmalılı’nın bu anlam eksikliğini gidermek amacıyla “dürüst kılın”,²⁹ “doğru kılın”,³⁰ “namaz kılın, kıldırın”,³¹ “güzel kılın”,³² “dosdoğru kılın”,³³ “erkânıyla eda edin”,³⁴ “yüzlerinizi doğru tutun”³⁵ gibi betimleyici ifadeler eklediği görülmektedir. Bu durum Elmalılı’nın, Baker’in bir diğer stratejisi olan *açıklayıcı çeviri* yöntemini de uyguladığını göstermektedir.

²³ Bk. Bakara sûresi, 43. âyet, 6; Bakara sûresi, 83. âyet, 11; Bakara sûresi, 110. âyet, 16; Nisâ sûresi, 77. âyet, 89; En’âm sûresi, 72. âyet, 135; Yûnus sûresi, 87. âyet, 217; Tâhâ sûresi, 14. âyet, 312; Nûr sûresi, 56. âyet, 356; Ankebût sûresi, 45. âyet, 400; Rûm sûresi, 31. âyet, 406; Lokmân sûresi, 17. âyet, 411; Hac sûresi, 78. âyet, 340; Ahzâb sûresi, 33. âyet, 421; Müzzemmil sûresi, 20. âyet, 574.

²⁴ Bk. Nisâ sûresi, 103. âyet, 94.

²⁵ Bk. Mücâdele sûresi, 13. âyet, 543.

²⁶ Bk. Hûd sûresi, 114. âyet, 233.

²⁷ Bk. A’râf sûresi, 29. âyet, 152; Yûnus sûresi, 105. âyet, 219; Rûm sûresi, 30. âyet, 406; Rûm sûresi, 43. âyet, 408; Şûrâ sûresi, 13. âyet, 483; Rahmân sûresi, 9. âyet, 530.

²⁸ Çalışmada, Elmalılı’nın eserinin *Yeni Kur’ân Meâli* (2014) hazırlığında ele alınan ilgili âyetin (Talâk sûresi, 2. âyet, sayfa 557) çevirisinde bir eksiklik tespit edilmiştir. Ancak Elmalılı’nın Asım Cüneyt Köksal tA’râfından hazırlanan *Hak Dini Kur’ân Dili* neşrine bakıldığında, tanıklık (şehâdet) kelimesiyle birlikte geçen *ikâme* kavramının aslında şu şekilde karşılandığı görülmüştür: ‘*şehadeti de Allah için doğru edâ edin*’. (Yazır, 2023, s. 699)

²⁹ Bk. Bakara sûresi, 43. âyet, 6

³⁰ Bk. Bakara sûresi, 110. âyet, 16.

³¹ Bk. En’âm sûresi, 72. âyet, 135.

³² Bk. İsrâ sûresi, 78. Âyet, 289.

³³ Bk. Ankebût sûresi, 45. âyet, 400.

³⁴ Bk. Nisâ sûresi, 103. âyet, 94.

³⁵ Bk. A’râf sûresi, 29. âyet, 152.

Öte yandan, Elmalılı'nın Meâlinde yer alan bir âyette “ikâme” kavramı doğrudan “ikâme-i salât et” biçiminde çevrilmiştir. Bu örnek, Baker'in önerdiği stratejilerden biri olan *alıntı kelimeyle çeviri* yöntemine karşılık gelmektedir. Genellikle bu strateji, kaynak dildeki kültürel veya yeni terimlerin hedef dilde birebir karşılığı bulunmadığında kullanılır. Bu yöntemde, kavram hedef dile açıklayıcı bir ifade eşliğinde aktarılır. Ancak Elmalılı'nın çevirisinde “ikâme-i salât” ifadesi herhangi bir açıklama yapılmadan kullanılmıştır. Bu durum, hem “ikâme” kavramının hem de “salât” kelimesinin, Türk okuyucular tarafından, sınırlı da olsa, doğrudan anlaşılabilmesinin düşünüldüğünü göstermektedir. “İkâme” kavramının Türkçe Kur'ân çevirilerinde tıpkı “hamd” kelimesinde olduğu gibi alıntı biçimiyle korunması, eşdeğerlik sorununa çözüm getirme potansiyeli açısından dikkate değer bir durumdur.

3.5. Kur'ân Yolu Meâli'nde “İkâme” Kavramının Çeviri Analizi

Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'nın herkese açık erişim imkânı sunan dijital Kur'ân çevirisi, “ikâme” kavramının Türkçedeki en son kullanım biçimini yansıtmaktadır. (*Kur'ân-ı Kerim*, 2025) Kur'ân Yolu Meâlinde “ikâme” kavramı, “namaz” kelimesiyle birlikte geçtiğinde *kıl*-³⁶ fiiliyle; “yüz” kelimesiyle birlikte geçtiğinde *çevir*-³⁷ ve *yönel*-³⁸ fiilleriyle; “din” kelimesiyle birlikte geçtiğinde *tut*-³⁹ fiiliyle; “şahitlik” kelimesiyle birlikte geçtiğinde ise *yerine getir*-⁴⁰ fiiliyle karşılanmıştır. “İkâme” kavramının *kıl*- ve *tut*- fiilleriyle karşılanması bakımından, Elmalılı'nın eserine benzer olduğu söylenebilir.

“Bir şeyin yönünü değiştirmek” anlamındaki *çevir*- fiili ile (Akalin vd., 2011, s. 526), “belli bir yöne yönelmek, yüzünü çevirmek, tevccüh etmek” anlamlarını taşıyan *yönel*- fiili (Akalin vd., 2011, s. 2610), aslında âyetin tefsirî bir yorumunun çeviri biçiminde sunulması niteliğindedir. Oysa tefsir ile çeviri birbirinden farklıdır. Meâlde “ikâme” kavramının *çevir*- ve *yönel*- fiilleriyle karşılanması, çeviri açısından değerlendirildiğinde, kavramın anlam alanındaki unsurlardan yalnızca birini yansıttığı söylenebilir.

Meâlde “ikâme” kavramının *din* kelimesiyle geçtiği bazı âyetlerde kullanılan *ayakta tut*- birleşik fiili (Akalin vd., 2011, s. 199), “sürekliliği sağlamak” anlamı bakımından, Eski Anadolu Türkçesindeki anlamlarından biri olan “ayakta kalmak” anlamına gelen *durur*- fiilini hatırlatmaktadır. TDK sözlüğünde *ayakta tut*- fiili; bir şeyin “devamlılığını ve varlığını sürdürmesini sağlamak” ve “bozulmasına, yıkılmasına veya çökmesine engel olmak” anlamlarında tanımlanmaktadır (Akalin vd., 2011, s. 2391). Bu açıdan değerlendirildiğinde, *ikâme* kavramının *ayakta tut*- fiiliyle çevrilmesi, Türk dili tarihinde Kur'ân tercümelerinin başlangıcından itibaren çevirmenlerin eşdeğerlik arayışında benzer fiilleri veya onların eş anlamlılarını tercih etme eğilimini sürdürdüğünü göstermektedir.

Baker'in eşdeğersizlik stratejileri açısından değerlendirildiğinde, Kur'ân Yolu Meâlinde “ikâme” kavramının bu şekilde çevrilmesi, *üst kavramla çeviri* yöntemine örnek teşkil etmektedir. Zira kullanılan *kıl*-, *çevir*-, *yönel*-, *tut*- ve *yerine getir*- fiilleri, *ikâme* kavramının içerdiği

³⁶ Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, Bakara sûresi, 43. âyet; Bakara sûresi, 83. âyet; Bakara sûresi, 110. âyet; Nisâ sûresi, 77. âyet; Nisâ sûresi, 103. âyet; En'âm sûresi, 72. âyet; Yûnus sûresi, 87. âyet; Hûd sûresi, 114. âyet; İsrâ sûresi, 78. âyet; Tâhâ sûresi, 14. âyet; Nûr sûresi, 56. âyet; Ankebût sûresi, 45. âyet; Rûm sûresi, 31. âyet; Lokmân sûresi, 17. âyet; Hac sûresi, 78. âyet; Ahzâb sûresi, 33. âyet; Mücâdele sûresi, 13. âyet; Müzzemmil sûresi, 20. âyet.

³⁷ Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kuran-ı Kerim* A'râf sûresi, 29. âyet; Yûnus sûresi, 105. Âyet.

³⁸ Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kuran-ı Kerim*, Rûm sûresi, 30. âyet; Rûm sûresi, 43. âyet.

³⁹ Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kuran-ı Kerim*, Şûrâ sûresi, 13. âyet; Rahmân sûresi, 9. âyet.

⁴⁰ Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kuran-ı Kerim*, Talâk sûresi, 2. âyet.

“dosdoğru yerine getirme, sürdürme ve kouma” anlamlarını tam olarak karşılamamakta; daha genel bir anlam alanını yansıtmaktadır.

Bu anlam eksikliğini gidermek amacıyla Meâlde yer yer “gerektiği gibi kılın”⁴¹, “dosdoğru kılın”,⁴² “hakkıyla kılın”,⁴³ “özenle kılın”,⁴⁴ “güzelce kılın”,⁴⁵ “düzgün tutasınız”,⁴⁶ “eksik tartmayasınız”⁴⁷ gibi açıklayıcı ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, Baker’in bir diğer stratejisi olan *açıklayıcı çeviri* yönteminin de uygulandığını göstermektedir.

Sonuç

Araştırmada, eşdeğerlik kuramı çerçevesinde geçişli emir kipinde yer alan “ikâme” kavramının Türkçe Kur’ân çevirilerindeki karşılıkları incelenmiştir. Kur’ân’da “ikâme” kavramının on sekiz âyette “namaz” kelimesi ile birlikte, dört âyette “yüz” kelimesi ile ayrıca birer âyette “din”, “terazi” ve “şahitlik” kelimeleriyle birlikte geçtiği tespit edilmiştir. Söz konusu âyetlerin anlamları ilk olarak *Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân, Mefâtihu’l-Gayb ve Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl* tefsir eserlerine göre analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgulardan hareketle, kavramın Türkçeye aktarımı *Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Arası Transkribeli Kur’ân Tercümesi (Tiem 73) - Türkiye Türkçesi Mealli Karşılaştırmalı Kur’an-ı Kerim, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır-Arası Kur’ân Tercümesi*, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın *Yeni Kur’ân Meâli* ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın *Kur’ân Yolu Meâli* üzerinden incelenmiştir. Araştırmada “ikâme” kavramının söz konusu eserlerdeki Türkçe karşılıkları genel olarak şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Arası Transkribeli Kur’ân Tercümesi: “namaz” kelimesiyle birlikte *kıl-* ve *tut-* fiilleriyle, “yüz”, “din” ve “terazi” kelimeleriyle birlikte *tut-* fiiliyle, “şahitlik” kelimesiyle geçtiği âyette ise *kıl-* fiiliyle karşılandığı görülmektedir.

XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır-Arası Kur’ân Tercümesi: “namaz”, “din”, “terazi” ve “tanıklık” kelimeleri ile “ikâme” kavramının karşılığı olarak yirmi âyette *turur-* fiili, iki âyette *durur-* fiili yazılmıştır. “Yüz” kelimesi ile ise üç âyette *eyle-* fiili karşılığı olarak tercih edilmiştir.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Yeni Kur’ân Meâli: “namaz” kelimesiyle birlikte geçtiği on beş âyette *kıl-* fiiliyle, birer âyette ise *eda et-* ve *devam et-* fiilleriyle karşılandığı, ayrıca bir yerde doğrudan “ikâme-i salât” ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Eserde “ikâme” kavramının “yüz”, “din” ve “terazi” kelimeleriyle geçtiği âyetlerde ise *tut-* fiiliyle çevrilmiştir.

Kur’ân Yolu Meâli: “namaz” kelimesiyle birlikte geçtiğinde *kıl-* fiiliyle; “yüz” kelimesiyle birlikte geçtiğinde *çevir-* ve *yönel-* fiilleriyle; “din” kelimesiyle birlikte geçtiğinde *tut-* fiiliyle; “şahitlik” kelimesiyle birlikte geçtiğinde ise *yerine getir-* fiiliyle karşılanmıştır.

Elde edilen veriler doğrultusunda, Türkçede “ikâme” kavramının “namaz” kelimesiyle birlikte kullanıldığında en yaygın olarak *kıl-* fiiliyle karşılandığı görülmektedir. Diğer bağlamlarda ise kavramın çoğunlukla *tut-* fiiliyle ifade edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, kavramın Türk dil

⁴¹ Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, Nisâ sûresi, 103. âyet.

⁴² Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, En’âm sûresi, 72. âyet.

⁴³ Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, Nûr sûresi, 56. âyet.

⁴⁴ Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankebût sûresi, 45. âyet; Lokmân sûresi, 17. âyet; Mücâdele sûresi, 13. âyet.

⁴⁵ Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, Ahzâb sûresi, 33. âyet.

⁴⁶ Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, Rahmân sûresi, 9. âyet.

⁴⁷ Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, Rahmân sûresi, 9. âyet.

tarihinde farklı bir biçimde karşılandığı tek dönemin Eski Anadolu Türkçesi olduğu anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte, Karahanlı Türkçesinden itibaren “ikâme” kavramının; “namaz”, “yüz”, “din”, “terazi” ve “şehâdet” gibi kavramlarla birlikte kullanıldığında *kılmak*, *tutmak*, *tururmak*, *eda etmek*, *devam etmek*, *çevirmek*, *yönelmek*, *yerine getirmek* gibi fiillerle karşılandığı ve bu fiillerin kavramın temel anlam alanıyla örtüştüğü görülmektedir. Ancak “*hakkıyla yerine getirmek*, *gönül hoşluğuyla ifa etmek*, *süreklilik içinde sürdürmek* ve *istikrar üzere gerçekleştirmek*” gibi anlam boyutlarının söz konusu fiiller aracılığıyla tam olarak yansıtılmadığı anlaşılmaktadır.

Bu durum, Mona Baker tarafından ortaya konulan “sözlükte karşılığı bulunmayan kavramlar”, “anlamsal karmaşıklık”, “alt kavram eksikliği” ve “anlamsal ayırım farklılıkları” gibi eşdeğersizlik nedenleriyle açıklanabilir. Bu çerçevede, incelenen eserlerde Baker’ın söz konusu eşdeğersizlik sorunlarını gidermeye yönelik önerdiği stratejilerden özellikle üst kavram kullanımı, açıklayıcı çeviri ve alıntı kelimeyle çeviri yöntemlerinin tercih edildiği görülmektedir.

Sonuç olarak, Türkçe meallerde “ikâme” kavramının çevirisi için şu üç yöntem önerilebilir:

1. Açıklayıcı Çeviri

Bu yöntemde kavram doğrudan tek bir fiille karşılanmak yerine açıklayıcı unsurlarla birlikte çevrilir. Böylece “ikâme” kavramının içerdiği süreklilik, doğruluk, muhafaza ve gereği üzere yerine getirme boyutları hedef dile yansıtılabilir.

Örneğin *وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ* ifadesi yalnızca “namazı kılın” yerine,

“Namazı erkânına, şartlarına ve vaktine riayet ederek dosdoğru kılın, namazı hakkıyla ve devamlı biçimde yerine getirin” şeklinde çevrilebilir. Benzer şekilde *وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ* ifadesi de yalnızca “yüzlerinizi çevirin” yerine, “yüzünüzü hâlisâne yöneltin, bütün varlığınızla hakka yönelin” biçiminde aktarılabilir.

2. Alıntı Kelime + Açıklama

Bu yöntemde “ikâme” kavramı Türkçede alıntı kelime olarak korunur, ancak anlamı kısa bir açıklama ile desteklenir. Böylece hem kavramın özgünlüğü muhafaza edilir hem de semantik derinlik kaybolmaz. Örneğin: *وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ* “namazı ikâme” edin *وَأَقِيمُوا الدِّينَ* “dini ikâme edin” şeklinde çevrilip dipnot veya kısa açıklamayla “ikâme”nin burada “hakkıyla tüm erkânlarıyla yerine getirmek, ayakta tutmak, süreklilik içinde sürdürmek” anlamlarını içerdiği belirtilebilir.

3. Temel Fiil + Kısa Açıklayıcı Not

Bu yöntemde “ikâme”, Türkçede yerleşik karşılıklar olan *kılmak*, *yerine getirmek*, *sürdürmek*, *doğrultmak* gibi fiillerle çevrilir, ancak anlam katmanlarının eksilmemesi için kısa dipnotlarla desteklenir. Örneğin: *وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ* “namazı kılın” (dipnot: Buradaki “ikâme”, yalnızca kılmayı değil, namazı gereği üzere sürdürmeyi de ifade eder) *وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ* “şahitliği yerine getirin, yapın” (dipnot: “ikâme”, burada doğruluk ve eksiksizlik boyutlarını da içermektedir) gibi kısa notlar eklenebilir.

Yukarıda önerilen yöntemlerin, incelenen eserlerde kısmen uygulandığı, ayrıca çalışma kapsamı dışında kalan meâllerde de farklı düzeylerde kullanıldığı görülmektedir.

Extended Abstract

Translation is fundamentally concerned with the transfer of meaning between languages. Within translation studies, the notion of equivalence has long occupied a central position, particularly in relation to lexical and semantic transfer. Since complete equivalence between languages is rarely attainable, translators often encounter difficulties when rendering concepts deeply embedded in the linguistic, cultural, and religious framework of the source language. Among the most influential approaches to this issue is Mona Baker's model of equivalence, which provides a systematic framework for identifying and addressing non-equivalence problems across different linguistic levels. Her model is particularly useful for analyzing religious texts, where lexical choices often carry multiple semantic, cultural, and theological dimensions.

This study investigates the translation of the Qur'anic concept of *iqāmah* into Turkish and evaluates the extent to which Turkish Qur'an translations preserve its semantic and contextual dimensions. The Arabic term *iqāmah* possesses a rich and multilayered semantic structure encompassing meanings such as standing upright, remaining, residing, rectifying, establishing, maintaining, executing, and making something stable and manifest. In addition to these lexical meanings, the term also carries a specific religious meaning referring to the call that announces the commencement of the obligatory prayer. Such semantic richness presents considerable challenges for translators, particularly in the context of sacred texts, where even minor semantic shifts may influence interpretation.

The concept of *iqāmah* occupies an important position in Qur'anic discourse and appears in a variety of contexts extending beyond ritual prayer. Depending on its collocational environment, it may denote establishing religious commitment, maintaining justice, upholding testimony, sincerely directing oneself toward religion, or performing worship completely and continuously. This contextual diversity complicates the identification of a single equivalent in the target language and raises important questions about the adequacy of existing translations.

Accordingly, this study seeks to examine how the concept of *iqāmah* has been translated in Turkish Qur'an translations throughout history and to what extent these translations reflect its semantic depth. To achieve this objective, the study adopts a qualitative document analysis and comparative translation analysis approach.

In the Qur'an, derivatives of the root *q-w-m* occur in various morphological forms, both transitive and intransitive. The present study focuses specifically on the transitive imperative forms *aqim*, *aqimna*, and *aqīmū*, which occur eighteen times with *ṣalāt* (prayer), four times with *wajh* (face), and once each with *dīn* (religion), *mīzān* (balance), and *shahādah* (testimony). These occurrences constitute the primary corpus of the study.

To determine the semantic scope of *iqāmah* in its Qur'anic contexts, three major classical tafsīrs were consulted: *Jāmi' al-Bayān 'an Ta'wīl Āy al-Qur'ān* by al-Ṭabarī, *Mafātīḥ al-Ghayb* by al-Rāzī, and *Anwār al-Tanzīl wa Asrār al-Ta'wīl* by al-Bayḍāwī. These works were selected because they represent complementary exegetical approaches that combine transmitted, rational, linguistic, and rhetorical analyses. Consulting these exegetical sources was necessary to identify the semantic nucleus of the concept and distinguish its stable core meaning from its context-dependent implications. Such an approach allows the analysis to move beyond dictionary definitions and to ground the study within the broader exegetical tradition.

The study applies Mona Baker's model of lexical equivalence as its theoretical framework. According to this model, the translation of *iqāmah* from Arabic into Turkish involves several problems of non-equivalence, including the absence of a direct lexical equivalent, semantic complexity, the lack of an appropriate superordinate or subordinate term, and subtle semantic distinctions that cannot be fully mapped onto Turkish.

The analysis examines four major Turkish Qur'an translations representing different historical stages of Turkish Qur'anic translation: the Karahanlı interlinear translation, the fifteenth-century interlinear translation, Elmalılı Hamdi Yazır's translation, and the *Kur'an Yolu* translation published by the Presidency of Religious Affairs of the Republic of Turkey. These translations were selected because they reflect distinct translation traditions and provide a suitable basis for tracing the diachronic development of the concept of *iqāmah*.

The analysis identified a wide range of Turkish renderings of *iqāmah*, including *kıl-*, *tut-*, *durur-*, *turur-*, *eyle-*, *eda et-*, *devam et-*, *çevir-*, *yönel-*, and *yerine getir-*. A comparison of the translations reveals that the choice of equivalent is largely determined by the accompanying lexical item and by the translator's understanding of the semantic scope of the concept. While some translators favored concise lexical equivalents, others resorted to explanatory renderings to preserve semantic elements that a single Turkish verb could not convey.

The findings demonstrate that when *iqāmah* occurs with *şalāt*, it is most frequently translated as *kıl-*, whereas in other contexts translators tend to prefer *tut-*. The results further reveal that the widest lexical variation appears in the Old Anatolian Turkish period. In line with Baker's framework, the study finds that translators employed several strategies to address non-equivalence, including the use of superordinate terms, explanatory translation, and, in Elmalılı's translation, the retention of a loanword (*iqāmah*).

The findings indicate that no single Turkish equivalent can convey all the semantic, contextual, and theological dimensions of *iqāmah*. Although Turkish translators have employed a variety of renderings throughout history, important aspects of the concept's semantic depth and expressive force remain difficult to reproduce. Consequently, partial semantic loss and reduction are often unavoidable, particularly in religious contexts where the concept carries layered ritual and theological significance.

Based on these findings, the study proposes three complementary translation strategies: explanatory translation, loanword retention accompanied by clarification, and the use of established Turkish equivalents supplemented by concise explanatory notes. The study contributes to Qur'anic translation studies by demonstrating that *iqāmah* cannot be adequately represented through a single Turkish equivalent. Rather, its translation requires context-sensitive strategies capable of conveying its semantic, theological, and ritual dimensions.

Kaynakça

Âbâdî, M. (2005). *El-Kâmûsu'l Muhît*. Mu'essestü'r Risâle.

Abdu'l-bâkî, M. (1945). *El- Mucem el-Mufahres li Elfaz el-Kur'an el-Kerîm*. Matbatu dâru'l Kutubu'l Masriyye.

- Abu Hannoud, S. (2021). Türkçe Sözlük'te kapalı T ile biten Arapça kelimeler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 202–215. <https://doi.org/https://doi.org/10.29000/rumelide.890410>
- Akalın, Ş., & vd. (2011). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu.
- Akça, H. (2017). Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Başı t- / d- Meselesi. *Türkbilig*, (34), 7–24. <https://doi.org/https://izlik.org/JA25TJ56DT>
- Ananî, M. (2003). *Nazariyyetu-tercemeti'l-hadîse*. eş-Şerike'l Âlemiyye li'l-neşr.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli büyük Türkçe Sözlük*. Kubbealtı Lugatı.
- Baker, M. (2011). *In other words: A coursebook on translation* (Second edition). Routledge, Taylor & Francis Group.
- Başkan, Ö. (2008). Çevirinin Temel Nitelikleri Bağlamında Kur'an Çevirisinde Yöntem Sorunu Üzerine. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 101–115. <https://doi.org/https://izlik.org/JA24UJ94ZD>
- el-Beydâvî, A. (2000). *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*. Dâru'r Raşîd. http://archive.org/details/20200114_20200114_1124
- el-Cevherî, E. N. İ. b. H. (1979). *es-Sihâh fî'l-Lüğa (Tâcu'l-Lüğa ve Sihâhu'l Arabiyye)* (Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn).
- el-İsfahânî, R. (2008). *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. Dârü'l Marife.
- er-Râzî, M. (2008). *Mefâtihu'l-Gayb*. dâru'l Fikr. <http://archive.org/details/mghtrazi>
- et-Taberî, M. (1994). *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (B. Marûf & İ. el-Harastânî, Eds.). Mu'essestu'r Risâle. http://archive.org/details/2_20220704_20220704_1826
- et-Tarawneh, A. (2018). Revisiting domestication and foreignisation methods: Translating the Quran by the hybrid approach. *International Journal of Humanities and Social Sciences*, 12, 1558–1559.
- ez-Zebîdî, M. (1972). *Tâcu'l Arûs* (A. el-İzbâvî, Ed.). Matbat Hukümetü'l Kuveyt.
- Hac İbrahim, M. (2008). İşkâliyetü't-Terceme el-Dinâmikiyye fi Tercemeti'l-Kur'an el-Kerîm min Manzur Lugavî: Et-Terceme'l-Melâyuviyye Unmuzecen. *Mecelletu Camiatu's-Şarika li'l Ulûmi'l İnsâniyye ve'l İctimâiyye*, 2, 293–320.
- İbn Manzûr, M. b. M. (1955). *Lisânü'l-Arab* (Dârü'l Maarif).
- İkâmet*. (2026, Ağustos 6). TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ikamet-kamet>
- Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. Say Yayınları.
- Karslı, İ. H. (2003). Çeviri Kuramları Açısından Muhammed Esed'in Çeviri Yöntemi ve Değerlendirilmesi. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 1, 95–112.
- Kocabıyık, H. S. (2017). Çeviri Kuramları Işığında Kur'an-ı Kerim Meallerindeki Deyimsel “El” ve “Yüz” Çevirilerinin Değerlendirilmesi. *Eskiyeni*, (34), 135–155. <https://doi.org/https://izlik.org/JA56JA65NR>

- Kocabıyık, H. S. (2021). Çeviri, Söylem ve Kuramları Işığında Kur'an'ın Çevrilebilirliği. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 8(77), 3046–3059. <https://doi.org/10.26450/jshsr.2830>
- KUR'AN-I KERİM*. (2025, Eylül 8). Diyanet İşleri Başkanlığı. http://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf_v2
- Kuyma, E. (2018). İbadet ile İlgili Söz Varlığının Eski Anadolu Türkçesi Kur'an Tercümelemindeki Karşılıkları. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 4(4), 1015–1035. <https://doi.org/10.20322/littera.457684>
- Mu'cem ed-Doha et-Târihî*. (2025, Kasım 10). <https://www.dohadictionary.org/>
- Özsoy, Ö. (1995). *Çeviri Kuramı Açısından Kur'an Çevirisi Sorunu*. 2. Kur'an Sempozyumu, Ankara.
- Suçın, M. H. (2021). Çeviribilim Perspektifinden Kur'an-ı Kerim Çevirisi. *Meallerde Geliştirilmeye Açık Alanlar* (s. 65–66). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Topaloğlu, A. (1976). *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi*. Milli Eğitim Basımevi.
- Ünlü, S. (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2018). *Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Arası Transkribeli Kur'an Türcümesi (Tiem 73) Türkiye Türkçesi Mealli Karşılaştırmalı Kur'an-ı Kerim* (Cilt. 1–4). Konya Selçuklu Belediyesi.
- Yazır, E. M. H. (2023). *Hak Dini Kur'an Dili* (A. C. Köksal, Ed.; Cilt. 5). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Yazır, E. M. H. (2024). *Yeni Kur'an Meâli* (N. Atik, Ed.). Mahya Yayınları.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma Beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0